

Kirsten Weber, Birger Steen Nielsen
Henning Salling Olesen, (red.)

Modet til fremtiden

- inspirationen fra Oskar Negt

**Kirsten Weber, Birger Steen Nielsen
& Henning Salling Olesen (red.)**

Modet til fremtiden

– inspirationen fra Oskar Negt

Roskilde Universitetsforlag

Kirsten Weber, Birger Steen Nielsen & Henning Salling Olesen (red.)
Modet til fremtiden
– inspirationen fra Oskar Negt

1. udgave 1997

© Roskilde Universitetsforlag

Omslag: Torben Lundsted
Sats og tryk: Narayana Press, Gylling
Omslagsillustration: Poul Klee

ISBN 978-87-7867-969-7

Roskilde Universitetsforlag
Rosenørns Allé 9-11
1970 Frederiksberg C
Tlf. 31 35 63 66
Fax 31 35 78 22
E-mail: slforlag@sl.cbs.dk

Alle rettigheder forbeholdes.
Mekanisk eller fotografisk gengivelse af denne bog eller dele deraf er uden forlagets skriftlige samtykke forbudt ifølge gældende dansk lov om ophavsret. Undtaget herfra er korte uddrag til anmeldelse.

Indhold

Forord	5
Levnedsbeskrivelse	
<i>Oskar Negt</i>	7
Modet til fremtiden	
<i>Ved redaktørerne</i>	11
Fordrivelse, adskillelse, drømme	
Biografisk notits	
<i>Oskar Negt</i>	35
Første del	
Samfundskritik og erfaring	47
Arbejde, kultur og frigørelse	
Oskar Negts bidrag	
<i>Palle Rasmussen</i>	49
Demokrati og offentlighed	
<i>Henrik Kaare Nielsen</i>	67
En kritisk teori om offentlighed og medier	
<i>John Mortensen</i>	87
Ekspertkultur og orienteringsusikkerhed	
<i>Kurt Aagaard Nielsen</i>	129
Arbejde og økologi	
<i>Hanne Meyer-Johansen</i>	153
Arbejdskraftens politiske økonomi	
<i>Henning Salling Olesen</i>	169

Anden del	
Uddannelseskritik og læreprocesser	213
Arbejderuddannelse	
– Negt og fagbevægelsen	
<i>Poul Hansen</i>	215
Barndom og børnekultur	
Selvregulering og erfaringsprocesser	
<i>Jan Kampmann</i>	231
Køn, klasse og subjektivitet	
<i>Kirsten Weber</i>	245
Det eksemplariske princip	
<i>Birger Steen Nielsen</i>	269
Hastighed som politik	
<i>Oskar Negt</i>	317
Bibliografi	
<i>Nils Bredsdorff</i>	323

FORORD

Roskilde Universitetscenters beslutning om at udnævne Oskar Negt til æresdoktor har givet en kærkommen anledning til at tage nogle af hans inspirationer og tanker op på ny. Negt har haft en langvarig indflydelse på den intellektuelle og politiske diskussion, og vi tror, at Negts samfundskritik i endnu højere grad aftegner fremtidens temaer.

Derfor har vi samlet en gruppe forfattere om at skrive en samling artikler, der skulle handle om og videreudvikle problemstillinger, hvor Negt har spillet en rolle. I tilgift har vi oversat nogle små tekster af Negt selv, dels en personlig levnedbeskrivelse, dels nogle tekster som signalerer den personlig-historiske orientering i både politisk og videnskabeligt arbejde. Artikelsamlingen befinder sig derfor et eller andet sted i spændet mellem Negts forfatterskab og den realitet i Danmark, hvori han er blevet reciperet og anvendt. Samlingen gør ikke krav på at være repræsentativ eller dækkende i forhold til forfatterskabet eller den faktiske reception i Danmark. Der har ikke været noget krav om enighed med eller ros til æresdoktoren – på den anden side udgør forfattergruppen naturligvis en generelt set sympatisk indstilletposition.

Vi har valgt at samle bidragene i to hovedgrupper. De knytter sig hver for sig til et område, hvor Negt har præget den danske diskussion – og det er samtidig temakredse, der afstikker en teoretisk udviklings- og argumentationsretning, som vi gerne vil forfølge. At opdele den teoretiske tematik på denne måde er så iøvrigt problematisk, fordi pointen ofte er, at de hænger sammen. Det kan man også klart se i forholdet mellem bogens to hoveddele.

Den ene handler om samfundsanalyse og samfundskritik. *Samfundskritik og erfaring* er nøgleord i Negts måde at forstå samfundet og politiske processer. Negt har ikke mindst inspireret diskussionen om fagbevægelsen og arbejdets politik – herunder været en reference for den dialog mellem fagbevægelsen og akademiske miljøer, som har sat gang i arbejdslivs- og fagforeningsforskning – og også i den interne selvransagelse i fagbevægelsen. Teoretisk har pointeringen af

arbejdets konstituerende betydning ikke blot for samfundet, men også for kulturen i bred forstand, været en fornyelse af marxistisk diskussion. I denne forstand er tematikken langt bredere: Demokrati, erfaringsdannelse og politiske processer.

Anden del handler om *Uddannelseskritik og læreprocesser*. Her er fokus på individuelle og kollektive læreprocesser, og de samfundsmæssige institutioner som de foregår i. Negt har som "mentor" for Glocksee-skolen været med til at præge en dansk pædagogisk debat – som en eksponering og refleksion af problemstillinger, der også var omdrejningspunktet for alternativskoler og reformpædagogik. Som teoretiker og aktuel debattør om uddannelsespolitikken har Negt formuleret de bredere socialisations- og kulturprocesser, som ligger bag uddannelsespolitikken modsætninger. Det er læreprocesser i uddannelsesinstitutionerne såvel som udenfor, for børn såvel som voksne, der danner den røde tråd i denne del af bogen.

Vi håber, at bogen kan aktualisere Oskar Negts skrifter og tanker. Men først og fremmest som den udfordring som bogens titel sammenfatter: At få mod på fremtiden af at omgås kritisk med nutiden.

Kirsten Weber
Birger Steen Nielsen
Henning Salling Olesen

Levnedsbeskrivelse

Født den 1. august 1934 i landsbyen Kapkeim, kreds Wehlau, ca. 30 km øst for Königsberg. Jeg stammer fra en familie af bønder og landarbejdere. Min far – fra 1918 medlem af det socialdemokratiske parti, han døde i 1977 – drev indtil flugten i 1945 et stykke jord på 60 “Morgen”, belastet af hypoteker. Jeg er den yngste af syv børn, jeg har fem ældre søstre.

I januar 1945 flugt for de fremrykkende sovjetiske tropper. Via Königsberg og Gotenhafen kommer jeg til Danmark sammen med to ældre søstre, registreret som forældreløse børn af Røde Kors. 2½ år tilbringer jeg i danske flygtningelejre, først i Agger, dernæst i Frederikshavn. Denne tid er – absurd nok – en af de bedste i mit liv, tilfredsstillende og rig på erfaringer. Den tyske nød oplevede vi kun på afstand.

Tilbagevenden til Tyskland i 1948, adskillige skoleskift i omegnen af Berlin. 1952 flygter familien igen for at undslippe SED-regimets undertrykkelse. Vi flytter til Oldenburg, hvor jeg tager studentereksamen i 1954. Jeg studerer et semester jura ved universitetet i Göttingen, dernæst sociologi og filosofi i Frankfurt am Main. Fra 1960 til 1962 arbejder jeg som stedfortrædende leder ved det tyske LO's skole i Oberursel. På baggrund af erfaringerne med virksomhedsråd og tillidsfolk udvikler der sig efterhånden et nyt begreb om arbejderuddannelse. Doktorgrad hos Adorno i 1962 med et arbejde om Comte og Hegel, derefter er jeg videnskabelig assistent hos Jürgen Habermas ved Institut for filosofi ved universitetet i Heidelberg. Her underviser jeg i bl. a. Kant, Hegel, Marx, den rationelle naturen fra Pufendorf over Thomas Hobbes og John Locke til Rousseau. I 1965 vender Jürgen Habermas tilbage til Frankfurt, og jeg følger med. Han har en “dobbelt lærestol” (professorat) i filosofi og sociologi, jeg vælger Institut for filosofi.

Min akademiske karriere er ledsaget af talrige aktiviteter *uden for* universitetet, i tæt tilknytning til politisk arbejde. I 1956 bliver

jeg medlem af SDS (Det socialistiske tyske studenterforbund), der havde afgørende betydning for venstrefløjen frem til "68"-bevægelsen. Fra 1955-1964 er jeg medlem af SPD (det tyske socialdemokrati). Da partiledelsen konfronterer de enkelte SDS-medlemmer med kravet om, at de enten forbliver medlem af SDS eller SPD, lader jeg mig sammen med mange andre ekskludere af SPD. Denne fatale fejltagelse fra SPD's side er gået over i historien under navnet "uforenelighedsbeslutningen". Herefter organiserer jeg mig aktivt i den udenomsparlamentariske opposition, dog således at mit arbejde i fagforeningerne kan fortsætte. Sammen med en lille gruppe af politiske intellektuelle arbejder jeg med en indholdsmæssig og organisatorisk reform af fagforeningernes uddannelsesarbejde. – Ved siden af min akademiske karriere bevæger jeg mig altså ad to spor, dengang og egentlig helt frem til i dag: På den ene side det politiske engagement i forskellige organisatoriske sammenhænge, på den anden side mit vedvarende, tætte forhold til fagforeningerne.

Som protestbevægelsens mentor, som man har kaldt mig, gør jeg forsøg på at forankre opbruddets substantielle indhold institutionelt. I 1972 – efter at jeg året før havde fået et professorat i samfundsvidenskab ved universitetet i Hannover – grundlægges den alternative skole "Glocksee". Skolen eksisterer stadig og kan i 1997 fejre sit 25 års jubilæum. Skoleprojektet har på mange måder inspireret den pædagogiske diskussion i 70'erne og 80'erne; den har lagt rum til mange konferencer for kompetente pædagoger. Det pædagogiske princip "eksemplarisk erfaringslæring", som jeg havde udviklet på baggrund af arbejderuddannelsen, blev her brugt i forhold til børn og unge. I en ny bog med titlen *Kindheit und Schule in einer Welt der Umbrüche* har jeg forsøgt at fremstille min opfattelse af opdragelse og læring i alle deres komplekse forgreninger.

I 70'erne og 80'erne har jeg haft en række gæstefessorater. Et i Milwaukee og Madison (USA), hvor jeg underviste i over et halvt år, og hvor jeg især var optaget af at formidle Frankfurterskolens tanker. Endvidere har jeg haft gæstefessorater i Bern og Wien. Mine rejser har ikke altid resulteret i publikationer. Jeg vil dog nævne bogen *Modernisierung im Zeichen des Drachen. China und der europäische Mythos der Moderne* fra 1989.

I 70'erne arbejder jeg på, at de stridende fraktioner inden for venstrefløjen undgår en så stærk opsplitning, at man må frygte en total

lammelse af kritisk politik. Jeg var en af grundlæggerne af "Sozialistisches Büro", som var et forsøg på bevidsthedsdannelse på tværs af fraktionerne, og hvor alle ensidige positioner kunne komme til orde. Det handlede først og fremmest om at prøve at trække de såkaldte marxistisk-leninistiske grupper og RAF (Rote Armee Fraktion) ind i den politiske diskussion igen. I slutningen af 70'erne opløses disse forstenede organisationer, i 1980 grundlægger jeg sammen med tidligere medlemmer af "Sozialistisches Büro" og fagforeningsfolk "Komitee für Grundrechte und Demokratie"; her sidder jeg stadig i bestyrelsen. I de seneste år har komiteen primært ydet hjælp til de jugoslaviske krigsområder. Vi har indsamlet over 2 millioner DM årligt til medicin og levnedsmidler.

I 1962 blev jeg gift med Ingeborg Wittsack. Fra dette ægteskab stammer døtrene Monika (født 1966) og Katharina (født 1969). Monika arbejder som klipper med film og fjernsyn, Katharina har studeret spansk og jura og er nu i gang med en uddannelse som skuespiller. I 1985 blev jeg gift med Christine Morgenroth, der arbejder dels som selvstændig terapeut, dels som professor i socialpsykologi ved universitetet i Hannover. Fra dette samliv stammer to børn, min søn Philip (født 1983) og min datter Leonore (født 1989).

I denne levnedsbeskrivelse nævner jeg ikke alle mine publikationer. Jeg vil dog alligevel fastholde enkelte momenter i min filosofisk-sociologiske produktion. Det ene handler om mit samarbejde med filminstruktøren og forfatteren Alexander Kluge. Gennem mere end 30 år har der udviklet sig et lykkeligt venskab, som har resulteret i tre store bogprojekter: *Öffentlichkeit und Erfahrung* 1972, *Geschichte und Eigensinn* 1981, *Maßverhältnisse des Politischen* 1992. Vi har gang på gang sat os sammen for at arbejde med aktuelle problemer, selv om vi er vidt forskellige mennesker. Herigennem har jeg lært, hvor vigtigt det er at rette blikket ud over ens egne faggrænser. Den strenge akademiske specialisering har altid ligget mig fjernt, mine egne forskningsprojekter går alle på tværs af den akademiske arbejdsdeling. De rummer psykologiske, filosofiske og politologiske aspekter og litterære tekstfortolkninger, som jeg alle anser for vigtige i mine forskningssammenhænge. Det er et resultat af den opdragelse og dannelse, jeg har fået gennem mine akademiske lærere Horkheimer og Adorno.

Heraf udspringer også en anden synsvinkel, som er vigtig for tolk-

ningen af mine arbejder. I alt hvad jeg har skrevet, har jeg altid søgt den offentlige fremstillingsform. I radio, fjernsyn og presse har jeg søgt og fået lejlighed til at fremstille det, som i den filosofisk-sociologiske sammenhæng fremtræder komplekst og vanskeligt tilgængeligt, på en enkel og forståelig måde. Herpå beror til syvende og sidst også princippet om eksemplarisk læring. Den intellektuelle som offentligt gør brug af sin fornuft, har et politisk ansvar. Herom handler ikke kun min bog *Achtundsechzig. Politische Intellektuelle und die Macht* (1995), for mig er det også en slags program for min forskning og undervisning.

(Oversat af Birger Steen Nielsen)

Kirsten Weber, Henning Salling Olesen
og Birger Steen Nielsen

Modet til fremtiden – om inspirationen fra Oskar Negt

Anledningen

Oskar Negt er en af de forholdsvis få politisk-teoretiske skribenter, som har formået at forholde sig til den dagsaktuelle politik og det nære livs problemer og samtidig reflektere dem i forhold til kerneproblemerne i den teoretiske marxisme og den socialistiske tradition i en bred og aktuel samfundsdiagnose. Negts værk er alsidigt, men det gennemgående er en særlig art intellektuel essayistik, der ikke lyster genrestandarderne. Den fastholder til gengæld sit perspektiv: frigørelsens mulighed. Den er altid historisk perspektiverende. Den udgør en syntetiserende kritisk analyse, fordi den fastholder de mange dimensioner i sine begreber. Helhedsprægede tematikker formuleres med let hånd.

Det er få beskåret at være en tilbagevendende inspirator og dagsordenssætter i den politiske og intellektuelle debat over mere end 25 år. Det er få, der formår både at være kritisk dialogpartner med fagbevægelsen, inspirator i den pædagogiske fag-offentlighed, markant bidragyder til diskussionen af marxismens teoretiske status og eftermæle – og politisk debattør på den oplyste offentligheds præmisser.

Intellektuelle fyrtårne skiftes ud. De fremstår i korte glimt som uundværlige orienteringspunkter – for derefter at glemmes igen. I forhold til mange af disse lysglimt kan Negt fremstå som en arbejdsmand, der udholdende gennemarbejder vidt forskellige tematikker og inspirerer vidt forskellige debatter – uden helt at blive anerkendt for det. Det er jo risikoen, når man skriver på tværs af de akademiske discipliner og litterære genrer.

Betegnelsen arbejdsmand har imidlertid også nogle helt forkerte konnotationer, for Negt er om nogen den uafhængige intellektuelle, der uden at lade sig oplugne kaster nye synspunkter og perspektiver af kritisk og syntetiserende art ind i akademiske og politiske diskussioner. Originaliteten af hans synspunkter og perspektiver er netop præget af bredden, af kombinationen af de politiske problemstillinger og faglige felter. Der er ikke tale om en tålmodig gennemarbejdning af det ene efter det andet, men altid om nogle tankevækkende ryk på tværs. RUC's beslutning om at promovere Negt til æresdoktor er derfor ikke blot logisk, men samtidig en passende anledning til at gøre status – fremadrettet som det fremgår af titlen – over et stykke intellektuel inspirationshistorie. Negt har haft en alsidig og tilbagevendende betydning for RUC's konceptudvikling og for centrets indre faglige liv; i forhistorien via fagkritikken, direkte som inspiration i projektarbejdsbegrebet og for de studerendes politiske forståelse af deres arbejde. Med RUC's placering i det danske landskab som den mest politiske akademiske institution, med de svingende og modsætningsfyldte relationer til arbejderbevægelsen og en social basis i de progressive, alternative kulturer var Negt en indlysende teoretisk inspiration.

Er det paradoksalt at producere personhyldest til et menneske med netop Negts forfatterskab? Tjah, men skal det være, er sammenfaldet med det kritiske universitet RUC's fejring af sig selv på 25-årsdagen meget passende. Måske skal der ligefrem en institutionaliseret tværfaglig sammenhæng som vores til, for at man kan værdsætte Oskar Negts på-tværsløbende begreber. Vi har samlet en gruppe personer, som har det på nogenlunde samme måde, og bedt dem skrive et bidrag. Artiklerne skulle – ifølge opdraget – handle om problemstillinger, hvor Negt har spillet en rolle, eller videreudvikle sådanne. Artikelsamlingen befinder sig derfor et eller andet sted i spændet mellem Negts forfatterskab og den realitet i Danmark, hvori han er blevet reciperet og anvendt. Når artiklerne spænder fra det fagligt-politisk debatterende til det akademisk teoriudviklende afspejler de altså den løbebane, de forholder sig til. Billedet af Negt er blevet bredt, men det er næppe udtømmende – hvilket en lang række læsere, der også kunne have bidraget, nok vil bemærke. Der har ikke været noget krav om enighed med eller ros til æresdoktoren – på den anden side udgør

forfattergruppen naturligvis en generelt set sympatisk indstillet og indforstået position.

Filosof – teoretiker – politisk praktiker

Oskar Negt betragter sig selv primært som politisk filosof. Han placerer sig generelt altid præcist i forhold til oplysningstraditionen og den kritiske teori – en side af hans forfatterskab, der ikke ydes retfærdighed i denne introduktion. Men som netop politisk filosof demonstrerer Negt styrken og begrænsningen i Marx' gamle slagord om, at filosofferne altid har fortolket verden, men det drejer sig om, er at forandre den. Vil man forandre verden, står og falder fortolkningens betydning med dens forankring i den realitet, som fortolkes. Der er især to forhold ved Negts politiske filosofi, som skal fremhæves i denne forbindelse:

Det ene er, at Negt perspektiverer aktuelle og hverdagspolitiske spørgsmål og stridsemner i forhold til de store sammenhænge i samfundsstrukturen og de historiske transformationsprocesser. Radikale politiske visioner vokser ud af denne kritik – det er en *processuel* politisk tænkemåde, hvor politiske mål ikke er fjerne og uopnåelige, men heller ikke pragmatisk udvandede og situationsbundne. Nogle vil opfatte det som en gradbøjning af socialisme-begrebet, men faktisk handler det primært om at respektere, at utopiske forestillinger skal og må være åbne og ufærdige.

Det andet er, at han påpeger, hvordan *den objektive samfundsforandrings mulighed* afhænger af, at hverdagserfaringens konflikter omsættes i *kollektive læreprocesser*. Kun hvis man kollektivt lærer af dem, kan man forestille sig samfundsstrukturelle forandringer. Hermed stiller Negt den subjektive faktor centralt. Han gør det i en form, der hverken er voluntaristisk (som den borgerlige humanisme plejer at blive) eller faktisk elitær (som de radikale traditioner i socialisme-tænkningen har en tendens til at blive).

Den politiske filosofi er nært forbundet med Negts politiske praksis. Han er offentlig debattør. Der er i Tyskland en vistnok mere udbredt praksis for offentlige debatter i de seriøse aviser og radio/tv-stationer på et principielt plan i tilknytning til dagsaktuelle spørgsmål – som et sympatisk ekko fra den borgerlige offentligheds meningsdannelse. Mere interessant måske er hans langvarige engagement på den udogmatiske venstrefløj, som skal beskrives lidt mere

indgående nedenfor. Og som et sidste element, der måske er mest kendt i Danmark, deltagelsen i etableringen af Glocksee-skolen. Her indtog Negt en rolle som rådgiver og mentor snarere end græsrod.

Som sociologi-studerende – fra 1961 og et par år frem – var Negt ansat som lærer og souschef på den tyske fagbevægelses lærings-skole i Oberursel, en progressiv uddannelsesenhed indenfor fagbevægelsen. Her udviklede han – som “teoretikeren” sammen med folk fra fagbevægelsen en kritisk forståelse af den faglige skolingsproces, og et alternativt koncept – *det eksemplariske*. Fadderskabet var vist temmelig kollektivt, men Negt skrev det sammen til en samlet konception, bogen om eksemplarisk læring og arbejderuddannelse (Negt 1971). Uddannelsessekretæren i det tyske Metalarbejderforbund – dengang og nu verdens største og formentlig vigtigste fagforening – Hans Matthöfer tog initiativ til et projekt under overskriften “virk-somhedsnært oplysningsarbejde”, uddannelse på gulvet. Hensigten var at lancere det eksemplariske princip og at uddanne en række folk på arbejdspladserne, som kunne starte studiekredse og kurser med udgangspunkt i lokale erfaringer og konflikter. Projektet blev lagt død igen, muligvis pga. en for tæt kobling mellem deltagerne og de vilde strejker i 1969, muligvis pga. Matthöfers opstigning i det socialdemokratiske system – han blev siden finansminister.

Konceptet, og erfaringen med det, fik – også senere – betydning som samlingspunkt for de basisdemokratiske venstrefløjsfolk i den tyske fagbevægelse – med en kontinuitet frem til Willy Brandts politiske bagland i SPD i 80’erne, efter magtdelingen med Helmut Schmidt. Kernen i det er en kritik af fagbevægelsens centralisering og bureaukratisering og den måde en sådan organisation kommer til at tænke uddannelse på – nemlig som funktionær-uddannelse: Kvalificering af tillidsfolkene til at føre organisationens politik. Kritikken har derfor i lige grad ført til konflikter med højresocialdemokrater og apparatorienterede venstrefløjsfolk. Mange var kommunister eller såkaldte STAMOKAP-orienterede socialdemokrater, der i lighed med DKP’erne så en folkelig alliance mod et stats-monopol-kapitalistisk magtcentrum som politikens akse.

Uddannelsesprojektet løb sammen med radikaliseringen af den Frit Forum-lignende studenterorganisation SDS. Den blev samlingssted for en stærk kritik af den socialdemokratiske rådvildhed overfor velfærdsstatens videre skæbne. Det førte til en disciplinæraktion

fra partiets side: medlemmerne af SDS fik valget mellem at forlade SDS eller blive ekskluderet af SPD.

Ifølge Negts selvbiografi kunne han på dette tidspunkt lige så godt være blevet politiker, men Habermas kom i vejen med et tilbud om en stilling som videnskabelig assistent – i det professorstyrede universitet indgangen til en akademisk karriere. Og derved blev det så. Men Negt udviser stærke bindinger til det politiske miljø, hvilket man bl.a. kan se af hans bog om *Unbotmässige Zeitgenossen* (Negt 1994). Bogen rummer Negts egen historie i form af erindringer om og inspirationer fra en række sådanne “opsætsige tids-fæller” – spændende fra den kritiske teoris fædre over teoretisk-politiske diskussionspartnere (f.eks. Wolfgang Abendroth og André Gorz), til kunstnere – og netop Matthöfer.

Konceptionen om eksemplarisk læring rummede også en kritik af marxismens anvendelighed og relevans for arbejderens hverdagsopleveling og dermed også dens frugtbarhed i arbejderuddannelsen. Eksemplarisk læring var et didaktisk *princip* om at udfolde konkrete problemstillinger fra hverdagsoplevelingen i industrien som udtryk for grundlæggende samfundsmæssige konflikter. Orienteringen om arbejderens bevidsthed var baseret på den daværende positivistiske sociologi om holdninger og meninger, men gav senere stødet til en mere præcis teoriudvikling omkring erfaringsdannelse i almindelighed. Uddannelseskonceptet udvikledes løbende fra et didaktisk til et bevidsthedsteoretisk synspunkt.

Bevidsthedsteorien blev almengjort i en omfattende begrebsdannelse om og analyse af bevidsthedsdannelse og kommunikation i *Offentlighed og erfaring* (Negt & Kluge 1972). Det er en mediekritik og samfundsanalyse i eet. Man kan bl.a. se den som en almengørelse af de problemstillinger om erfaringsdannelse og erfaringsblokering, som knyttede sig til arbejderuddannelsen. Den rummede f.eks. en skarp kritik af arbejderbevægelsen og dens forståelse af politiske processer. Den behøvede ikke gribe til den “forræderianklage” om reformismens svigt af klasseinteresserne, som ellers prægede venstrefløjens holdning til arbejderbevægelsen både i Vesttyskland og Danmark. Den har nemlig en alternativ radikaldemokratisk forestilling om samfundsforandring med – så at sige alternativet til de klassiske diskussioner om revolution eller reform, avantgardens rolle osv. – nemlig begrebet *proletarisk offentlighed*. Det var vel ikke

meget konkretiseret, men fremstod som en ramme for en politisering og utopidannelse med udgangspunkt i konkrete livserfaringer. På den ene side fastholdes marxismens grundlæggende klassekategorier, på den anden side er proletarisk her meget mere end tilspidsede erfaringer fra barrikaderne og forarmede livsbetingelser. Begrebet udvikles sammen med et erfaringsbegreb, der indebærer, at læring tager udgangspunkt i ambivalenser og konflikterfaringer. Begreberne udgør en rammeforståelse for reelle utopiske muligheder og modstandspotentialer i den eksisterende virkelighed. Det er derfor et politisk meget afgørende begreb.

Måske skal man se Negts senere politiske engagement i "Sozialistisches Büro" (en paraplyorganisation for en række mellemlagsbaserede bevægelser) som en organisatorisk udmøntning af denne tænkning, men måske også som en lære af den blandede erfaring med arbejderorganisationerne. I hvert fald var SB en organisation, der først og fremmest sigtede på kommunikation, netværker og offentlighedsdannelse. Den virkede indenfor et bredt spektrum af områder, der på den ene side var alment-politisk vigtige, på den anden side havde brug for en græsrodsorganisering. Blandt dem var det arbejdspladsnære fagforeningsarbejde – hvor SB etablerede bladet "Express", der stadig udkommer med kritiske indlæg, analyser og rapporter fra det faglige felt, skrevet af og for fagoppositionen, uddannelsesfolk og fagforeningsforskere. SB organiserede også netværk indenfor centrale professionsrelaterede områder som social- og sundhedssektoren. Tidsskriftet "Links" er det samlende udtryk for denne politiske bestræbelse.

Negt har reflekteret forskydningen i organisationsfokus, og dermed antydnet en komplicering af spørgsmålet om subjektet for politisk handlen, i bogen *Keine Demokratie ohne Sozialismus – keine Sozialismus ohne Demokratie* (1976). Titlen indrammer problemstillingen, som både er udadrettet (diskussionen om demokratiets vilkår i den højtudviklede kapitalisme) og indadrettet (mod organiseringen af politiske bevægelser på venstrefløj, herunder afgrænsningen overfor de autoritære K-grupper – kommunister og maoister – og overfor Rote Armee Fraktion, m.fl.). Socialisme-forestillingen og dens demokratibegreb har mange ligheder med den danske udogmatistiske venstrefløjs, som den på det tidspunkt fandtes i partiet VS, i talrige græsrodsorganisationer (kvindebevægelsen, slumstormere,